

Nolojen tilanteiden mies

■ Putte Wilhelmsson

Michael Laakasuo kommentoi tässä lehdes-
sä evoluutiopsykologiaa puheenvuorolla, joka
alkoi näin:

”Putte Wilhelmsson väittää, ettei yhteiskun-
tatieteilijöillä ole välineitä ihmisten adaptaatio-
iden tutkimiseen. Väite on virheellinen monella
tasolla” (Yhteiskuntatiede voi ymmärtää adap-
taatiota, TT 3/2010).

En väittänyt, muistutin Laakasuoille sähkö-
postitse. Päinvastoin. Korostin luonnontieteen ja
yhteiskuntatieteen menetelmällisiä yhtäläisyyksiä
– mutta samalla toki viittasin ns. panadaptionismi-
keskusteluun, jossa eräillä biologeilla on ollut omat
näkemyksensä siitä, mikä on evoluutiopsykologin
tyypillinen virhelähde silloin kun niitä virheitä sat-
tuu (Tiede – puolesta vai vastaan, TT 2/2010).

Laakasuo vastasi:

”En muistaakseni sanonut virhettä sinun vir-
heeksesi, vaan sanoin väitettäsi virheelliseksi.
Väitteen olisi voinut esittää kuka tahansa. Tar-
kistin kirjoitukseni, en käytä ilmausta ”Wil-
helmssonin virhe”.

Luonnollisesti kerroin mielipiteeni saivarteli-
joista, minkä seurauksena minua nyt kuvataan
TT:n sivuilla voodooa harjoittavaksi manipu-
laattoriksi (Manipulaation monet keinot, TT
6/2010). Ja yhtä luonnollisesti Laakasuo arvo-
ton saivartelu myös jatkuu.

Aluksi Laakasuo ilmoittaa minun väärentävän
omaa tekstiäni.

Väitän erheellisesti, hän kirjoittaa, että kir-
joitin aiemmin evoluutiopsykologian yhteydes-
sä ”populaatiotutkimuksesta”, vaikka en oikeas-
ti ”maininnut sitä sanallakaan”. Tämä on sikäli
totta, että mainitsin kahdella sanalla. Kirjoitin
populaatioiden tutkimisesta.

Oman tekstini lisäksi väärennän kuulemma
myös toisten tekstiä.

Seuraava lause on Laakasuo mukaan ”perin-
teinen väärä lainaus”, vaikka en lainaa vaan
kommentoin: ”Ilmeisistä eroista huolimatta
yhteiskuntatieteen ja luonnontieteen menetel-
mien välillä on monia yhtäläisyyksiä, Laakasuo
muistuttaa” (Harhakuvitelma, pyramidihuijaus
ja Titaanien kohtaaminen, TT 4–5/2010).

No, muistuttiko? ”Kulttuuriantropologi-
nen menetelmä on sama kuin se, jota etologit
ja useimmat kenttäbiologit käyttävät”, Laaka-
suo kirjoitti, ja jatkoi: ”Sosiologien tilastolliset,
etenkin demografiset menetelmät ja käsitteelli-
set apparatit, ovat ankkuroitavissa evoluutioon”
(TT 3/2010).

”Suorien lainausten perusteella me olemme
selvästi eri mieltä”, Laakasuo päättelee, vaikka
emme tietenkään ole (TT 6/2010). Mutta lähin-
nä siksi, etteivät nämä nyt kerta kaikkiaan ole
mielipidekysymyksiä.

Tästä huolimatta Laakasuo jatkaa syyttelyä, ja
inttää, että muotoilemani lause evoluution an-
kkuroimisesta sosiologin demografisiin työkalui-
hin ”kääntää päinvastaiseksi” hänen alkuperäisen
ajatuksensa, joka siis oli sosiologian demografis-
ten työkalujen ankkuroiminen evoluutioon.

Tällaisen edessä alkaa kokenutkin opettaja
olla sanaton, vaikka vielä pitäisi kirjoittaa Laa-
kasuo erikoisesta tavasta vedota 1600-luvulla
eläneeseen modernin fysiologian perustajaan.

Nyt William Harvey ei enää olekaan hänen
esimerkkinsä, jonka piti osoittaa, ettei evoluu-
tiopsykologian loogis-deduktiivinen päättely
(*reverse-engineering*) edellytä ajanmukaisinta
biologian välineistöä. Se on minun ”hämäykse-
ni”, joka jotenkin liittyy Ilkka Kanerva.

Aiemmin Laakasuo kirjoitti (TT 3/2010):

”Adaptaatioiden metsästyksessä on kyse siitä, että (...) pyritään selvittämään jonkin biologisen tai sosiobiologisen-kognitiivisen ilmiön elimellinen tarkoitus. (...) 1600-luvun taitteessa William Harvey onnistui ilman kattavaa biokemiallista analyysia päättämään sydämen funktion.”

Ja minä vastasin (TT 4–5/2010):

”Ensinnäkin Harveyn kuolemattomaksi tehnyt ilmiö oli verenkierto, ei sydän. Toiseksi filosofien teesejä halveksinut Harvey ei päätellyt mitään, vaan teki järjestelmällisesti sammakoiden vivisektioita ja koirien ruumiinavauksia sekä mittasi sydämen sykkeen ja tilavuuden perusteella kuljetetun veren määrän. Kolmanneksi Harveylla ei ollut aavistustakaan mikä oli verenkierron – tai sydämen – funktio. Se ymmärrettiin vasta myöhemmin, kun Laakasuo väheksymä biokemiallinen analyysi kattoi verisolujen rakenteen muutaman yksinkertaisen kokeen ja uuden tekniikan avulla (mikroskooppi).”

Totean vielä kerran, että sydämen pumpputoiminto läppärakennetta myöten tunnettiin ennen Harveyta, joten tältä osin Harveyn todistukset ovat elegantteja ilman innovatiivista löydöstä. Ja korostan uudelleen, että Harvey kuvasi kirjassaan vain sen mitä suljetussa verenkierrossa tapahtuu (jonkin toiminto), ei miksi se tapahtuu (jonkin tarkoitus).

Tämä herätti aikalaisissa paljon arvostelua. Tutkimus tuntui vajavaiselta. Tieteen historiasa Harveyn vaitonaisuus on sen sijaan punnittu edistysaskeleeksi. Uusi empiirinen fysiologia pidättyi perinteisen luonnonfilosofian aristoteelisesta spekuloinnista.

Entä sitten funktion käsite? Laakasuo viljeli sitä puheenvuorossaan enemmänkin, kuten aihepiiri edellyttää. Viime kädessä kaikki evoluutiobiologinen ja -psykologinen tutkimus nojaa funktioanalyysiin.

Laakasuo itse valitsema esimerkki sopii hyvin käsitteen avaamiseen: ”Sydämen tarkoitus on pumpata verta” on vakiintunut esimerkilause Carl Hemperin, Ernst Nagelin ja Robert Cumminsinkin klassisessa tieteenfilosofiassa, ja sitä kautta minun luennoillani. Lause myös kuulostaa

luontevalta ja tyhjältä, mutta miten luontevalta kuulostaisi, että ”pierun tarkoitus on haista”?

Esimerkki on perinnöllisyystieteen professori Petter Portinin, ja muistuttaa, ettei tieteen käsitteitä ole mielekästä muotoilla niin, että toiminto on sama kuin tarkoitus. Näin myös sydämen funktion kuvaus laajenee alueille, jotka eivät Harveyn kokeissa ilmenneet: hapetetun veren kierrättäminen kehon kaikkiin eläviin soluihin. Ja vasta näin me saamme mielekkään vastauksen kysymykseen, jonka funktion käsite biologiassa aina esittää: miksi jonkin piirre säilyy evoluution myötä? Tai kuten Laakasuo itse kirjoitti adaptaatioista: mikä on jonkin ”spesifinen tarkoitus” ja miten se ”liittyy selviämiseen tai lisääntymiseen”.

Valitettavasti Laakasuo ei kuitenkaan tukeudu funktioanalyysin perusteisiin, vaan muistinmenetykseen ja anakronismiin (TT 6/2010). Toisin sanoen hän unohtaa koko hankalan käsitteen, ja mitä oli sillä pyrkinyt osoittamaan.

Viljelikö Laakasuo ”funktiota” alun perinkin vain imponoivana, todelliselta sisällöltään vieraaksi jääneenä sivistysanana? Vaikea sanoa, mutta enää Laakasuo ei virka mitään ”elimellisestä tarkoituksesta” ja ”sydämen funktioista”, vaan antaa vilpillisesti ymmärtää, että me molemmat olisimme aina puhuneet vain ”toiminnosta”.

Taktisen väärän tueksi Laakasuo siteeraa Harveyn latinankielisen tutkimuksen englanninnosta. Siitä voi todellakin löytää sanan ”function”, jonka etuna on arkikielen monimerkityksisyys verrattuna tieteen käsitteistön suppeaan merkityspiiriin.

Tästä löydöstä ei silti pidä päätellä, että Harvey otti kantaa luonnonvalinnan kysymyksiin 200 vuotta ennen Darwinia. Itse asiassa hän olisi yhtä sujuvasti voinut puhua ”evoluutiosta”, mutta jatkuvasti muuttuvan elämän ketjun sijaan hän olisi todennäköisesti viitannut matemaattiseen kalkyyliin tai armeijan sulkeisharjoituksiin, jossa ryhmä kääntyy ensimmäisestä miehestä alkaen tulosuuntaan.

Laakasuoilla näyttää olevan jokin tarve toistaa lausetta ”Wilhelmsson on väärässä” asiayhteyk-

sissä, joihin en ole ottanut kantaa, joissa näkökantani on toinen kuin hän kertoo sen olevan tai joissa olen orjallisesti lainannut meitä molempia etevämpiä alan auktoriteetteja.

Saivartelu, johon Laakasuo tarpeensa tyydyttämiseksi sortuu, on sanoin kuvaamattoman halveksittavaa.

Lisäksi se on käsittämätöntä. Hän yrittää peittää yhden mitättömän väärinkäsityksen ja vähäisen tiedon puutteen kymmenillä sähköpostisivuilla ja julkisilla sepitteillä. Toisaalta tunnelmaa hieman keventää Laakasuo kyky löytää henkilöitä, jotka eivät puolusta hänen erityistä evoluutiopsykologista optimismiaan vaan muistuttavat tämänkin tutkimustien rajoista.

William Harveyn jälkeen Laakasuo mainitsee Markus Jokelan väitöskirjan, ikään kuin osoituksena siitä, että myös psykologiassa paneudutaan ihmisen perimään aina geenitekijöitä myöten. Itse asiassa Jokelan työpaikalla Helsingin yliopistossa on jo vuosia tehty (usein yhdessä lääketieteen ja biokemian edustajien kanssa)

pitkäaikaiseen seurantaan ja kliiniseen tutkimukseen perustuvaa kansanterveystyötä, joka tuskin voisi olla kauempana Laakasuo ”adaptaatioiden metsästyksestä”.

Sen sijaan, että väitöksessä arvattaisiin miksi ihmisuroksella on iso penis (Laakasuo esimerkki), se selvittää masennusoireiden ympäristögenetiikkaa. Yhteenvedosta käy myös ilmi, ettei Jokela ole halukas sanomaan masennukseen yhdistettyjen perintötekijöiden funktios- ta juuri enempää kuin Harvey sanoi suljetun verenkiertojärjestelmän tarkoituksesta: empiirinen evidenssi ei riitä osoittamaan miksi persoonallisuuspiirteiden erot suhteessa masennusalttiuteen ovat evoluution myötä säilyneet, Jokela kirjoittaa.

Tämä ei ole väitöksen heikkous, vaan eräs vahvuuksista. Todistustaakka on sillä tasolla, jolla sen ihmistieteissä olettaisikin olevan.

Kirjoittaja on kirjailija, toimittaja ja Turun yliopiston sivutoiminen tuntiopettaja. Toimitus päättää tämän keskustelun tähän.